

IMPORTANȚA ȘI ROLUL BISERICILOR CREȘTINE DIN EUROPA, POTRIVIT DOCUMENTELOR PREGĂTITOARE ALE CELEI DE-A TREIA ADUNĂRI ECUMENICE EUROPENE (AEE3)

THE ROLE AND IMPORTANCE OF CHRISTIAN CHURCHES IN EUROPE, ACCORDING TO THE PREPARATORY DOCUMENTS OF THE THIRD EUROPEAN ECUMENICAL ASSEMBLY (EEA3)

Î.P.S. Prof. Dr. Laurențiu STREZA,
Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului

Abstract

The aim of the paper "The role of the Christian Churches in Europe according to the preparatory documents of the 3rd European Ecumenical assembly (EEA3) is to present the way in which the mission of Churches in Europe is seen by different theologians, politicians or church leaders who contributed in the EEA3 preparatory process. The presentation has been done by the author in a critical way. As a theologian and hierarch deeply involved in *the* EEA3 process and preparation, he expresses his personal opinions on this issue, particularly in the conclusions. The first part of this paper contains a short presentation of *the* EEA3 concept, stages and program.

Key words: *ecumenism, European conference, steps, Sibiu, the role of Churches*

Cuvinte cheie: *ecumenism, Conferință europeană, etape, Sibiu, rolul Bisericilor*

A Treia Adunare Ecumenică (AEE3), care a fost organizată la Sibiu, între 4-9 septembrie 2007, necesită să fie studiată din diferite perspective. Pe parcursul procesului de pregătire al acesteia - adică între 1 ianuarie 2006 și 2 septembrie 2007 - s-au publicat mai multe articole informative cu privire la stadiul de organizare (mai ales în *Telegraful Român*). De asemenea, au fost traduse și publicate în limba română (în *Revista Teologică*) textele celor mai importante conferințe susținute în cadrul etapelor pregătitoare ale AEE3. După organizarea AEE3, *Revista Teologică*⁵ a dedicat acestui eveniment o întreagă secțiune⁶ publicând o detaliată cronică a evenimentelor, precum și traducerea mai multor cuvinte de salut și conferințe prezentate la Adunare. La aproximativ o jumătate de an după AEE3, doi teologi sibieni, unul ortodox și celălalt evanghelic, au editat un volum⁷ în care au adunat diferite impresii cu privire la AEE3 exprimate de participanți de toate categoriile. Am contribuit și noi la acest volum, exprimându-ne părerile cu privire la importanța acestuia pentru Bisericile din Europa, dar mai ales pentru Ortodoxia românească.⁸

Credem însă că a sosit momentul ca AEE3 să fie abordată și din perspectiva conținutului conferințelor susținute pe parcursul procesului ei de pregătire și în cadrul Adunării propriu-zise. În cuvântul introductiv la secțiunea din *Revista Teologică* dedicată AEE3 ne exprimăm nădejdea că

⁵ „Revista Teologică”, XVII (89)(2007), nr. 4.

⁶ Este vorba de secțiunea din rubrica: „Actualitatea ecumenică” intitulată: A TREIA ADUNARE ECUMENICĂ EUROPEANĂ, SIBIU 4-9 SEPTEMBRIE 2007, p. 217-323 (coordonatori Dr. Ștefan Toma și Pr. Lect. Dr. Daniel Buda.

⁷ Jürgen Henkel, Daniel Buda, *Neue Brücken oder neue Hürden? Eine Bilanz der Dritten Europäischen Ökumenischen Versammlung (EÖV3)*, LIT, Band 33, Wien, Zürich, Berlin, 2008.

⁸ Prof. Univ. Dr. Laurențiu Streza, Erzbischof von Sibiu und Metropolit von Siebenburgen, *Die EÖV3 – ein besonderes Ereignis im Leben der Kirchen und der Gesellschaft Europas*, în *Ibidem*, p. 103-107.

teologii români vor analiza textele AEE3 în anii care vor urma⁹ Am răspuns cu bucurie invitației revistei arădene *Studii de Știință și Cultură* de a alcătui un studiu despre ecumenism. În calitate de ierarh al Bisericii Ortodoxe Române care a fost gazda AEE3, m-am gândit că cel mai bine ar fi să mă opresc asupra unei teme legate de această Adunare.

Până în prezent nu au fost publicate în volum - așa cum s-a obișnuit la Adunările Ecumenice europene precedente¹⁰ - textele susținute în cadrul AEE3. Un astfel de volum, care este pregătit spre publicare de coorganizatorii europeni ai Adunării, *Conferința Bisericilor Europene (CBE)* și *Consiliul Conferințelor Episcopale Europene (CCEE)*, va apărea foarte probabil până la sfârșitul acestui an.¹¹ Până atunci, textele AEE3 sunt accesibile pe o pagină web¹², precum și în arhiva CBE sau CCEE sau în arhivele private ale celor care au participat la toate aceste evenimente. În prezentul studiu, folosindu-ne de textele susținute în etapele pregătitoare ale AEE3, vom arăta modul în care este văzut importanța și rolul Bisericilor creștine în Europa astăzi, nu înainte însă de a informa pe scurt cititorii acestei reviste despre conceptul, etapele și programul AEE3. În final vom formula câteva concluzii. Această limitare doar la textele susținute în etapele pregătitoare se datorează unor rațiuni legate de dimensiunile acestui studiu, precum și din dorința de a dedica un studiu separat aceleași teme, folosindu-ne exclusiv de documentele susținute la Sibiu în cadrul AEE3 propriuzise.

I. Conceptul, etapele și programul AEE3¹³

Pentru România evenimentul politic principal al anului 2007 a fost integrarea, începând chiar cu 1 ianuarie, în Uniunea Europeană. Pentru orașul Sibiu, anul 2007 a însemnat cinstea și, în același timp, responsabilitatea de a fi *capitală culturală europeană*, alături de Luxemburg. Fără îndoială că pentru Bisericile din România, membre ale CBE și CCEE, principalul eveniment ecumenic a fost organizarea la Sibiu, între 4-9 septembrie, a AEE3. AEE3 a fost cel mai mare eveniment ecumenic organizat până în prezent în istoria creștinismului! Aceasta pentru că, pentru prima dată au fost invitați la un eveniment ecumenic un număr atât de mare de delegați, anume 2500. Desigur, au existat evenimente ecumenice cu mai mulți participanți, precum cea de-a doua Adunare Ecumenică Europeană de la Graz, unde au participat aproximativ 10.000 de persoane, dar dintre acestea numai aproximativ 700 au avut statutul de delegat, restul fiind doar oaspeți. Deci AEE3 de la Sibiu a fost *cel mai mare eveniment ecumenic cu delegați din istoria creștinismului, primul mare eveniment ecumenic european al începutului mileniului al treilea creștin și cel mai important eveniment ecumenic organizat vreodată în România*

În urma așa-numitului „proces conciliar,” CBE cu sediul la Geneva (Elveția), căruia sunt afiliate mai toate Bisericile Ortodoxe și protestante din Europa și CCEE cu sediul la Saint Gallen,

⁹ În acest cuvânt introductiv cu titlul *Datoria noastră* scriam: “Prin aceasta (adică prin editarea acelor texte *n. n.*) nu considerăm că misiunea noastră de popularizare a AEE3 s-a încheiat. Nădăjdum că teologii noștri, în special sibieni, specialiști în mișcarea ecumenică, vor studia și aprofunda, în anii ce urmează, textele și documentele AEE3.”

¹⁰ Documentele Primei Adunări Ecumenice, Basel, 1989, publicate în vol. *Frieden in Gerechtigkeit. Dokumente der europäischen Ökumenischen Versammlung, herausgegeben im Auftrag der Konferenz europäischer Kirchen und des Rates der europäischen Bischofskonferenzen*, Basel, Zürich, 1989; Documentele celei de-a II-a Adunări Ecumenice, Graz, 1997 publicate în vol. *Versöhnung. Gabe Gottes und Quelle neuen Lebens. Dokumente der Zweiten Europäischen Ökumenischen Versammlung in Graz, herausgegeben von KEK und CCEE durch Rüdiger Noll und Stephan Vesper*, Graz, 1998.

¹¹ Această informație ne-a fost transmisă de către Secretarul General al Conferinței Bisericilor Europene, Venerabilul Colin Williams care ne-a asigurat că un volum cu textele AEE3 va fi publicat până la sfârșitul acestui an, el fiind pregătit de către responsabilii media ai CEC și CCEE.

¹² Este vorba de site-ul <http://www.eea3.org>.

¹³ Această secțiune a prezentului studiu am realizat-o folosindu-ne de un studiu precedent al nostru cu titlul *A Treia Adunare Ecumenică Europeană, 4 - 9 septembrie 2007, eveniment de seamă în viața Bisericilor din Europa și societății europene*, „Revista Teologică”, XVII (89) (2007), nr. 4.

tot în Elveția, căruia sunt afiliate toate conferințele episcopale catolice europene, au inițiat organizarea unor adunări ecumenice europene. Până în prezent au fost organizate, cu o frecvență de aproximativ zece ani, trei adunări de acest gen, ultima dintre ele aici la Sibiu.

Prima Adunare Ecumenică Europeană a fost organizată la Basel în Elveția, între 15-21 mai 1989, participând 700 de delegați din întreaga Europă. Tema Adunării a fost *Pace și Justiție*. A fost prima întâlnire a creștinilor din întreaga Europă după schisma de la 1054. Adunarea, prin tema ei, a constituit un impuls pentru creștinii din blocul comunist să-și intensifice eforturile pentru dobândirea propriei păci și dreptăți.

A doua Adunare Ecumenică Europeană a avut loc la **Graz, Austria, între 23-29 iunie 1997**, participând 700 de delegați și până la 10.000 de oaspeți creștini din întreaga Europă. Tema Adunării a fost *Reconcilierea: harul lui Dumnezeu ca sursă a unei noi vieți*.

A Treia Adunare Ecumenică Europeană de la **Sibiu, dintre 4-9 septembrie 2007**, s-a bucurat de participarea a 2500 de delegați din întreaga Europă. Tema Adunării a fost: *„Lumina lui Hristos luminează tuturor. Speranță pentru înnoire și unitate în Europa*.

Cea de-a Treia Adunare Ecumenică Europeană de la Sibiu s-a deosebit de cele precedente, de la Basel și Graz, prin aceea că nu a fost organizată ca o *simplă adunare, ci ca un proces în patru etape*. Etapele acestui proces s-au dorit a fi un pelerinaj simbolic cu scopul de a prezenta lumii diversitatea și bogăția tradițiilor creștine europene.

Prima etapă a avut loc la *Roma*, 24-27 ianuarie 2006, și s-a desfășurat sub motto-ul *„Lumina lui Hristos luminează tuturor. În Hristos Cel răstignit și înviat să descoperim lumină nouă pe calea apropierii dintre creștini în Europa”*. Au participat 150 de delegați din toată Europa.

A doua etapă, desfășurată la sfârșitul anului 2006- începutul anului 2007, a constituit-o organizarea de diferite manifestări ecumenice la nivel local. Bisericele membre ale Conferinței Bisericilor Europene și Consiliului Conferințelor Episcopilor Europeni au fost invitate să organizeze, la nivel național și regional, manifestări cu caracter ecumenic. Motto-ul acestei etape a fost: *Lumina lui Hristos luminează tuturor. Înnoire și unitate la nivel local. Întâlniri la nivel local, regional sau național*.

A treia etapă s-a desfășurat la *Wittenberg*, 15-18 februarie 2007, unde au participat 150 de delegați din întreaga Europă. Această Adunare, desfășurată în orașul reformatorului Luther, a avut menirea de a prezenta delegaților moștenirea protestantă a Europei.

Etapa a patra, Sibiu, 4-9 septembrie 2007, a fost punctul culminant al acestui proces. Astfel Adunarea Ecumenică Europeană de la Sibiu a reprezentat sfârșitul pelerinajului simbolic început la Roma, orașul-capitală al catolicității, continuat prin Wittenberg, orașul Reformei și încheiat la Sibiu.

Iată care au fost principalele probleme abordate.¹⁴

- 5 septembrie: sub-tema a fost: *„Lumina lui Hristos și Biserica”*, iar după amiază s-au discutat subiectele: *Unitate, Spiritualitate și Mărturie*.

- 6 septembrie: sub-tema a fost: *„Lumina lui Hristos și Europa”*, iar după amiază s-au discutat subiectele: *Europa, Religiile, Migrația*.

- 7 septembrie: sub-tema a fost: *„Lumina lui Hristos și Biserica”*, iar după amiază s-au discutat subiectele: *Creația, Dreptatea și Libertatea*.

În cadrul Forumului **Unitate** s-a încercat formularea unui răspuns la stringenta problemă a modelelor de unitate pe care creștinii sunt obligați, prin porunca Mântuitorului Hristos, să le găsească între ei. Se mai poate spera astăzi la o unitate dogmatică între creștini sau ar trebui să ne mulțumim cu o unitate în mesajele sociale, ecologice etc. pe care le transmitem lumii? Acest forum s-a bucurat de o participare masivă, cunoscut fiind faptul că mulți vorbesc de o criză a mișcării

¹⁴ Pentru o prezentare detaliată a programului AEE3 vezi Pr. Lect. Dr. Daniel Buda, Dr. Toma Ștefan, *A Treia Adunare Ecumenică Europeană (AEE3), 4-9 septembrie 2007, Sibiu – cronică evenimentelor* - în „Revista Teologică”, XVII (89) (2007), p.219-230;

ecumenice, tocmai pentru că lipsește o strategie unanim acceptată în ceea ce privește un model de unitate ce ar urma să fie implementat.

Forumul **Spiritualitate** a scos în evidență bogăția spirituală a diferitelor confesiuni creștine din Europa, dar a căutat în același timp să găsească puncte comune ale acestor spiritualități. Participanții ortodocși au subliniat că punctul de pornire al oricărei forme de spiritualitate autentică și în același timp liantul lor de unitate este și trebuie să rămână Hristos.

Forumul **Mărturia** a căutat să găsească strategii comune de mărturisire a lui Hristos, în primul rând în cadrul Europei secularizate. Este posibil, astăzi, ca Bisericile din Europa să dea o mărturie comună la marile probleme care confruntă Europa și lumea? Dacă Bisericile nu vorbesc „cu o singură voce” mediilor politice și de decizie europene, mai este creștinismul credibil în ochii acestora?

Forumul **Europa** s-a bucurat, de asemenea, de o audiență deosebită, mai ales datorită prezenței, în plenara de dimineață, dar și la acest Forum a domnului José Emanuel Baroso, Președintele Comisiei Europene și creștin practicant. S-a subliniat faptul că Europa nu se identifică cu Uniunea Europeană, fapt pentru care frații creștini neintegrați în această uniune politică nu trebuie să se simtă excluși, ei fiind tot atât de „europeni” precum suntem noi creștinii care facem parte din Uniunea Europeană. S-a evidențiat faptul că indiferent dacă un document oficial consemnează sau nu acest lucru, Europa are temeinice rădăcini creștine.

Forumul **Religiile** a ținut să sublinieze diversitatea religioasă a Europei, care deși preponderent creștină, a avut întotdeauna în sânul ei și reprezentanți ai altor religii, alături de care a trăit, uneori în conflict, alteori în pace. Au fost invitați reprezentanți ai iudaismului și islamului european, care și-au expus propriul lor punct de vedere cu privire la modul în care „religiile cărții” pot trăi în pace în Europa.

Forumul **Migrația** a abordat această problemă stringentă care confruntă Europa. Au fost aprofundate mai ales dimensiunile spirituale ale acestui fenomen, adică ce anume pot face concret creștinii din vestul Europei pentru frații lor creștini veniți din estul continentului sau din afara lui, pentru ca ei să nu se simtă, cel puțin din punct de vedere spiritual, străini în țara lor de adopție. Au fost invitați reprezentanți ai unor Biserici de migrați care trăiesc în vestul Europei.

Forumul **Creația** a abordat stringenta problemă ecologică din perspectivă creștină. Au fost subliniate rădăcinile creștine ale ideii de protejare a mediului ca și creație a lui Dumnezeu. De asemenea, s-au pus bazele unor serii de programe ecologice creștine la nivel local.

Forumul **Dreptatea** a discutat pe marginea ideii de dreptate din perspectivă creștină. A existat și o abordare istorică, subliniindu-se faptul că creștinii nu au urmat întotdeauna virtutea dreptății așa cum le poruncește Mântuitorul Hristos.

Forumul **Libertate** a abordat această temă din perspectivă creștină, subliniindu-se faptul că libertatea este un dar divin pe care omul nu are dreptul să-l îngrădească în nici un fel. A existat, de asemenea, o abordare istorică a acestui subiect, subliniindu-se, printre altele, și îngrădirile de libertate pe care le-au exercitat creștinii europeni pe continent, dar mai ales în afara lui.

II. Rolul Bisericilor creștine în Europa astăzi

În cadrul primei etape pregătitoare (Roma, Italia, 24-27 ianuarie 2006), în chiar prima zi au fost prezentate în cadrul secțiunii *Situația ecumenică din Europa*, două conferințe, una în numele CCEE de către *cardinalul Walter Kasper*, Președintele Consiliului pentru promovarea unității creștine, iar cealaltă în numele CBE de către *episcopul evanghelic Margot Kässman*, din cadrul Bisericii Evanghelice Germane. Ambele conferințe au purtat titlul secțiunii în cadrul căreia au fost susținute, adică *Situația ecumenică din Europa*.

Cardinalul Kasper și-a conceput textul conferinței sale¹⁵ în trei părți, încercând să răspundă următoarelor întrebări: *Ce este Europa?*; *Ce înseamnă Europa din punct de vedere ecumenic? Ce este ecumenismul?*; *În ce situație se află ecumenismul astăzi în Europa?* Deosebit de importantă pentru scopul prezentului studiu este partea a treia, în care autorul își propune să trateze despre „misiunea creștinilor în Europa astăzi și mâine.”¹⁶ Legat de prima întrebare (Ce este Europa?), cardinalul relevă faptul că Europa „nu este o dimensiune geografică clar definită”, precum alte continente, neputându-se spune cu claritate din punct de vedere geografic unde anume începe și unde se sfârșește Europa. De asemenea este imposibilă definirea Europei drept „o dimensiune etnică sau lingvistică unitară”, întrucât aici „se întâlnesc în cele mai mici spații, cele mai diferite popoare și limbi.” În sfârșit, autorul numește Europa drept „o dimensiune definită istoric, un destin comun și un sistem de valori dezvoltat istoric.” Sunt identificate trei elemente ale „devenirii Europei”: 1. *Imperiul Roman mediteranean* care a oferit o unitate juridică, culturală și de mentalitate pe care Europa a moștenit-o în parte; 2. *Evenimente relatate în Fapte capitole 16*, unde ni se relatează un vis al Sfântului Apostol Pavel avut la Troia, în care prin semn divin i se cerea să se îndrepte cu misiunea sa spre Grecia, ceea ce a dus, în secolele următoare, la încreștinarea întregii Europe; 3. *Schisma dintre Răsărit și Apus* la începutul celui de-al doilea mileniu și schisma din interiorul creștinismului apusean în secolul al XVI-lea (Reforma).¹⁷ De observat faptul că dintre cele trei elemente definitorii ale Europei identificate de către autor, două sunt de factură creștină. Drept urmare, autorul formulează două teze. Prima teză este una pozitivă: *„creștinismul este una din rădăcinile de bază ale Europei. Fără creștinism Europa nu ar fi devenit Europa. Creștinismul aparține identității europene.”* A doua teză este una negativă: *„nu numai unitatea Europei, ci și divizarea ei își are cauza în istoria creștinismului.”* Aici Cardinalul Kasper prezintă schismele existente în interiorul creștinismului european care au dus la dezvoltarea de „sistemele doctrinare și eclesiastice, spiritualități, culturi, mentalități și medii diferite”.¹⁸ Dezbinarea intercreștină, asociată diferitelor cauze de altă natură, se numără printre „cauzele dramei Europei” dezbinată.

O primă concluzie a autorului asupra tezelor mai sus amintite este că: *„actualul proces european de unificare este un proces istoric unic, în care se încearcă reddezvoltarea comună a ceea ce de fapt este unitar. În acest proces nu poate să fie vorba numai de integrare economică fără liantul spiritual al creștinismului, care a unit odată Europa, continentul nostru nu va putea să se dezvolte din nou unitar. Lipsa acestui liant spiritual este cel mai adânc motiv al actualei crize europene și al euro-frustrării din prezent. A nu considera creștinismul ca o forță generatoare de unitate și identitate, este nu numai o greșeală istorică de apreciere, ci și o greșeală de perspectivă politică - o greșeală în care creștinii poartă, probabil, datoria sciziunii lor, o mare parte din vină.”*¹⁹

Partea a doua a conferinței, care poartă titlul: *Ecumenismul - drum spre viitor*, și prezintă realizările mișcării ecumenice în Europa de la începuturile sistematice ale acestor eforturi, adică de la debutul secolului XX și până astăzi. Maniera de prezentare este una optimistă. Nu s-a ajuns la unitatea văzută dintre creștini, așa cum probabil visau pionierii mișcării ecumenice, însă, totuși, *„mișcarea ecumenică este una dintre cele mai mari daruri istorice care ne-au fost oferite.”* Cu privire la rezultatele concrete ale mișcării ecumenice de până acum, Cardinalul Kasper poate fi rezumat astfel: *„... rezultatul final nu sunt (doar) numeroasele texte consensuale sau divergente ... aceste documente își au, bineînțeles, însemnătatea lor ... însă aceste documente nu sunt hotărâtoare. Mult mai importante decât documentele este ceea ce Ioan Paul al II-lea numea*

¹⁵ Text disponibil în limba germană la adresa <http://www.eea3.org/documenti/first/Kasper.doc> Pentru traducerea românească a acestei conferințe vezi Walter Kasper, *Situația ecumenică în Europa*, Trad. rom. de Prep. Dr. Daniel Buda, în „Revista Teologică”, XVI (88) (2006), nr. 1, p. 202-208.

¹⁶ *Ibidem*, p. 202.

¹⁷ *Ibidem*, p. 202-203.

¹⁸ *Ibidem*, p. 204.

¹⁹ *Ibidem*, p. 204.

«prietenia nou descoperită». Creștinii diferitelor confesiuni nu se mai consideră astăzi, în mare lor majoritate, drept dușmani; de asemenea, în mod obișnuit, ei nu se tratează nici cu indiferență, ci se consideră frați și surori care au pornit împreună pe drumul pelerinajului ecumenic. În Europa există o conștiință ecumenică dezvoltată și în dezvoltare.²⁰ Nu sunt ascunse, însă, nici problemele ecumenismului actual și ale Bisericilor europene, ci se subliniază faptul că „situația ecumenică din Europa oferă un tablou de-a dreptul complex.” Problemele amintite sunt: raportul dintre Bisericile minoritare și cele majoritare în diferitele țări ale Europei, relația Biserică-stat foarte diferită de la o țară la alta în Europa; gradul de secularizare și de identificare cu propria Biserică este diferit în fiecare țară europeană etc.

Dar problema cea mai gravă este aceea că „nu există între noi un consens ce este ecumenismul și care este scopul lui.” Avem de-a face, spune autorul, „cu trei moduri diferite de a înțelege unitatea: ortodox, catolic și evanghelic”. Punctele de vedere catolic și ortodox sunt mai apropiate, punctul cel mai delicat fiind acela al rolului slujirii Sf. Apostol Petru. Cu privire la conceptul protestant despre unitatea creștină, cardinalul amintește de acordul *Porvoo* și de „conceptul leuenbergerian”, care, în opinia lui, „lasă mai mult sau mai puțin, de-o parte problemele trecutului și tinde spre o recunoaștere reciprocă a diferitelor structuri rezultate: episcopală, presbiteriană, sinodală”. Acest concept, deși „a adus un important pas înainte în ecumenismul intern evanghelic din Europa”, „la nivel internațional acesta nu este luat(ă) în considerație de către celelalte Biserici luterane” și „nu este compatibil cu conceptul de unitate ortodox și catolic.”²¹ Misiunea tuturor Bisericilor din Europa este aceea de a merge mai departe, în ciuda dificultăților și a provocărilor cu care ne confruntăm. Ni se pare important și faptul că autorul subliniază că „populismul ecumenic nu ajută la nimic.”

A treia parte a conferinței poartă titlul: *Două misiuni ecumenice în Europa*. Aceste misiuni sunt - pe lângă provocarea teologică și colaborarea în domeniile cultural, social și politic pomenite deja - „misiunea duhovnicească” și „creștinismul ecumenic ca și suflet al unei culturi europene înnoite.” „Misiunea duhovnicească” este înțeleasă ca pornind de la rugăciunea arhierască a lui Mântuitorului Iisus Hristos, adresată Tatălui, *ca toți să fie una*.²² Cardinalul vorbește pozitiv despre o spiritualitate ecumenică dezvoltată în Europa. A doua misiune, anume aceea a „creștinismului ecumenic ca și suflet al unei culturi europene înnoite” este interpretată tot prin prisma rugăciunii arhieresti a Mântuitorului Hristos: El S-a rugat pentru unitatea ucenicilor Săi, idealul fiind „ca prin aceasta lumea să creadă.” Creștinii europeni sunt datori să lucreze pentru unitatea continentului lor, întrucât dezbinarea „creștinismului apusean a fost unul din motivele ruperii Europei și al ivirii secularismului modern.” Suntem așadar responsabili și datori să milităm pentru depășirea dezbinărilor dintre noi, precum și pentru depășirea „constructivă”²³ a secularismului. O Europă marcată de aceste principii creștine este în mod necesar o Europă a dialogului și deschiderii spre

²⁰ *Ibidem*, p. 205.

²¹ *Ibidem*, p. 206.

²² *Ibidem*, p. 206.

²³ De remarcat sublinierea autorului că secularismul trebuie depășit „constructiv”: „Subliniez: depășirea constructivă.” Este clară existența aici a unei temeri, larg răspândită între ierarhii apuseni, ca nu cumva lumea laică (sau laicistă, existentă mai ales în Franța și pe care Cardinalul Kasper o menționează în textul conferinței sale) să nu înțeleagă „depășirea secularismului” ca o încercare a Bisericii (mai ales Romano-Catolice) de reimplicare politică și de limitare a libertăților și drepturilor omului sau de definire exclusiv creștină sau clericalistă a acestora. (*Ibidem*, p. 207). Nu pot să nu amintesc aici un exemplu de „laicism ideologic” cu care s-au confruntat Bisericile europene membre ale CBE recent. A treisprezecea Adunare Generală CBE organizată la Lyon în Franța (vezi în legătură cu acest eveniment un raport detaliat și traducerea mesajului final și a altor texte susținute acolo, în *Telegraful Român*, anul 157, nr. 29-32 și în „Revista teologică”, XIX (91) (2009)) la care am participat în calitate de invitat special al Secretariatului General CBE. Evenimentul de o evidentă importanță europeană s-a bucurat de sprijinul financiar modest al statului francez. Organizațiile laice franceze au acționat în justiție statul francez considerând că finanțarea unei Adunări ecumenice ar încălca principiul separării totale dintre stat și Biserică existent în Franța modernă, deși fondurile alocate au fost folosite pentru programele culturale din cadrul Adunării. Avem aici de-a face cu un exemplu negativ, extremist am putea spune, de „laicism ideologic”.

alte culturi și religii care prețuiesc același valori: „...identitatea creștină a Europei poate fi numai o cultură dialogică, comunicativă, solidară și ospitalieră, în care adepții altor religii sunt bineveniți, dacă și ei, din punctul lor de vedere, se poziționează pe fundamentul culturii europene determinată de Antichitate, creștinism și iluminismul modern. Creștinii care își depășesc contradicțiile lor într-o diversitate conciliantă, pot adevăra puterea de împăcare a credinței și astfel să fie prototipuri și pionieri ai unei noi culturi a conviețuirii în solidaritate, pace și conciliere. Numai un creștinism angajat ecumenic poate să facă credibil motto-ul celei de-a treia Adunări Ecumenice europene: „Lumina lui Hristos luminează tuturor” Aceasta este lumina lumii.”²⁴

Cea de-a doua conferință susținută de Margot Kässman²⁵ a fost concepută în șapte părți. În prima parte se subliniază mai întâi rădăcinile apostolice ale creștinismului european (Cf. Fapte cap. 16) și faptul că „astăzi, cultura europeană, istoria, arhitectura și literatura Europei sunt de neînțeles fără de creștinism.” Se relevă, pe de altă parte, faptul că creștinismul a cunoscut diviziunile cele mai importante tot în Europa, diviziuni pe care apoi le-a răspândit în întreaga lume o dată cu predicarea Evangheliei acolo. Europa a dus creștinismul în Lumea nouă, însă a fost un creștinism deja divizat. De aceea, a fost firesc ca tot în Europa să se nască mișcarea ecumenică. „Propria istorie înseamnă o obligație ecumenică pentru Bisericele Europei” concluzionează prima parte.²⁶

Mișcarea ecumenică, astăzi, se află, potrivit autorului, într-o perioadă de “revenire la realitate” după o perioadă idealistă, de așteptări care nu s-au împlinit. Un exemplu de “revenire la realitate” este declarația „Dominus Iesus”, emisă în anul 2000 de Congregația pentru unitatea credinței “care a dat un semnal clar” că “Biserica Romano-Catolică se consideră pe mai departe, în ciuda tuturor progreselor ecumenice, drept singura Biserică una, adevărată și sfântă.” Este citată, de asemenea, și o rezoluție a Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse din august 2000, care afirmă că: “Biserica Ortodoxă este □iserica cea adevărată a lui Hristos, întemeiată de însuși Domnul și Mântuitorul nostru, Biserică ce este întărită și umplută de harul Duhului Sfânt. Biserica Ortodoxă afirmă, prin gura Sfinților Părinți, că sfințenia poate fi găsită numai în Biserica lui Hristos. Totuși, în același timp, comunitățile care au căzut din comuniunea cu Ortodoxia nu au fost niciodată considerate ca fiind complet pierdute de harul lui Dumnezeu...”²⁷

În ciuda acestei crize a mișcării ecumenice actuale, sunt anumite lucruri pe care Bisericele pot să le facă împreună, mai ales în domeniul social. Aceasta, însă, nu trebuie să ne mulțumească, și nu trebuie să uităm că dorința de săvârșire comună a Euharistiei nu poate să fie ignorată, iar “despărțirea de la Cina Domnului rămâne un semn dureros al dezbinării noastre.” Revenind la rolul Bisericilor creștine în Europa, acestea sunt datoare să „întărească credința” să propovăduiască numeroșilor creștini indiferenți, mai ales tinerilor Scripturile, cu alte cuvinte să întărească mărturia creștină pe continent.

Finalul conferinței este dedicat dezbaterii cu privire la menționarea sau nu în Constituția Uniunii Europene a rădăcinilor creștine ale Europei. Evitarea acestei mențiuni este pentru autor semnul îngrijorător al necunoașterii adevăratelor rădăcini ale Europei. Lipsa acestei mențiuni s-ar datora, însă, divizării creștinilor europeni, a căror voce devine astfel mai puțin auzită.²⁸ De aceea, creștinii europeni trebuie să fie uniți în fața „marilor provocări etice ale vremurilor noastre. „Charta Oecumenica” este un bun program european de colaborare ecumenică între Biserici, care însă trebuie pus în aplicare și asimilat la toate nivelele Bisericilor noastre.

²⁴ *Ibidem*, p. 208.

²⁵ Text disponibil în limbile germană, engleză și franceză la adresa <http://www.eea3.org/documenti/first/Margot2.pdf> Pentru o traducere în limba română, vezi Margot Kässman, *Situația ecumenică în Europa*, Trad. rom. de Prep. Dr. Daniel Buda, în „Revista Teologică”, XVI (88) (2006), nr. 2, p. 191-198.

²⁶ *Ibidem*, p. 191-192.

²⁷ *Ibidem*, p. 193.

²⁸ “Sunt convins că și ruptura creștinătății este cea care face ca Europa mai bine să nu se refere la originile ei creștine” spune autorul.

Europa are o responsabilitate pentru întreaga lume, mai ales pentru regiunile sărace care încă mai cred, în parte pe bună dreptate, că resursele lor sunt absorbite în mod nedrept de Europa. De asemenea, nu trebuie să confundăm Europa cu Uniunea Europeană, iar creștinii din Uniunea Europeană trebuie să dea o atenție deosebită fraților și surorilor lor europeni din afara Uniunii. Responsabilitatea creștină, în toate aspectele ei, este ideea de bază a finalului acestei conferințe.²⁹

Merită pomenit aici pe scurt și referatul susținut în prima etapă a AEE3 de la Roma de către *Cardinalul Cormac Murphy-O'Connor*, pe atunci Arhiepiscop de Westminster, cu titlul: *Temele și obiectivele celei de-a Treia Adunări Ecumenice Europene*.³⁰ Prezentat într-o manieră extrem de personală, referatul ni se pare important pentru faptul că identifică trei dușmani ai ecumenismului european și mondial: *suspiciunea, inerția și nerăbdarea*. El propune depășirea *suspiciunilor* prin întâlniri și rugăciuni comune, a *inerției* prin întâlniri directe, nu neapărat de mare anvergură, dar cu urmări imediate la nivel local, și a *nerăbdării* prin dialogul permanent, evitându-se astfel pierderea răbdării vizibile mai ales în ecumenismul la nivel european.

În cadrul celei de-a treia etape a AEE3, care a avut loc la *Wittenberg*, Germania, între 15-18 februarie 2007, s-a acordat o atenție specială fenomenului *secularizării în Europa*. Au fost prezentate trei referate în cadrul secțiunii: *“Secularizarea ca provocare pentru Europa.”* În cele ce urmează ne vom opri asupra a două dintre ele, care au fost prezentate de teologi, unul ortodox și celălalt romano-catolic. Primul dintre ele³¹, a fost prezentat de Arhiepiscopul ortodox polonez *Jeremias de Wroclaw și Szczecin*.³² Deși scurt, referatul Arhiepiscopului Jeremias prezintă excelent problematica secularizării, menționându-i toate aspectele, inclusiv cele care ar putea fi văzute ca fiind pozitive. După ce prezintă aspectul secularizării văzut ca o pierdere a interesului general pentru teologie (evident un aspect negativ al acestui fenomen) și după ce arată că secularizarea în sensul despărțirii Bisericii de stat nu este tocmai străină creștinismului primar, și după ce autorul pledează pentru revenirea la interesul general pentru teologie, se exprimă cu valoare de sentință: *“Dacă în gândirea teologică nu se reușește prezentarea interesantă și vivace a importanței universale a triadologiei după modelul căreia este configurată viața, atunci Europa își va pierde identitatea.”* Secularizarea este percepută de către autor și ca un bun exercițiu de smerenie pe care Bisericile, mai ales cele europene ar trebui să-l practice după secole de triumfalism, ale cărui urmări se văd astăzi în acest fenomen. Ar fi însă greșit să privim istoria creștinismului european doar din această perspectivă a triumfalismului păgubos. *„Istoria Europei și a întregii umanități oferă suficiente exemple cât de adâncă a fost credința multora dintre înaintașii noștri și cât curaj, încredere, dragoste dezinteresată și înțelepciune au arătat ei”*, adaugă autorul.

Al doilea referat³³ al acestei secțiuni a fost prezentat de *Aldo Giordano*, Secretar General al CCEE. Domnia sa a abordat fenomenul secularizării dintr-o perspectivă diferită, pornind de la originile acestui fenomen pe care le plasează în căderea omului în păcat. Europa, care a fost binecuvântată de Dumnezeu *„în special datorită creștinismului”* să devină *“un mare spațiu al libertății”*, a ajuns, datorită folosirii greșite a libertății, *“un spațiu al tentațiilor.”* Pentru descrierea acestei tentații, autorul apelează la celebrul paragraf 125 din lucrarea: *Der tolle Mensch* a lui

²⁹ *Ibidem*, p. 197-198.

³⁰ Text disponibil în limbile engleză, germană și franceză la adresa <http://www.eea3.org/documenti/first/OconnorFinalEn.doc>. Pentru o traducere în limba română, vezi Cardinalul Cormac Murphy-O'Connor, Arhiepiscop de Westminster, *Temele și obiectivele celei de-a Treia Adunări Ecumenice Europene*, în „Revista Teologică”, XVI (88)(2006), nr. 4, p. 211-214.

³¹ Textul acestui referat a fost prezentat de autor în limba germană și nu este accesibil pe site-ul AEE3. În schimb el mi-a fost disponibil prin intermediul unei copii a acestuia pe care am primit-o în timpul conferinței și prin traducerea lui în limba română: Arhiepiscopul Jeremias, *Secularizarea ca și provocare pentru Europa*, Trad. Rom. de Lect. Dr. Daniel Buda, în „Revista Teologică”, XVI (88)(2007), nr. 1, p. 221-225.

³² Aceasta este titulatura corectă a Arhiepiscopului Jeremias și cu „Arhiepiscop de Varșovia” cum este numit în cadrul traducerii românești amintite în nota bibliografică anterioară.

³³ Text disponibil în limbile italiană și engleză la adresa <http://www.eea3.org/documenti/third/GiordanoEn.doc>. Pentru o traducere în limba română, vezi Aldo Giordano, *Secularizarea, o provocare pentru Europa*, Trad. rom de Lect. Dr. Daniel Buda, în „Revista Teologică”, XVI (88)(2007), nr. 2, p. 269-276.

Friedrich Nietzsche, printre altele și pentru că acesta descrie și consecințele acestei tentații, anume afundarea în întuneric, de unde prezența nebunului cu o lumânare în mână în plină zi. Nebunul reprezintă, potrivit autorului, omul, în special cel european, care s-a depărtat de lumina lui Hristos și se află în întuneric, în ciuda faptului că Europa a trăit o epocă numită *Iluminism*.

Pentru autor, textul lui Nietzsche exprimă patru aspecte: 1. Odată cu «moartea lui Dumnezeu» (expresie ce aparține lui Nietzsche) a dispărut și soarele, adică lumina; 2. Odată ce soarele a dispărut, tot ceea ce a rămas este „încercarea, singurătatea, întunecimea, goliciunea, răceala și nimicul obscur.” 3. Un cult fără Dumnezeu determină o criză morală și a valorilor ca o consecvență inevitabilă. 4. “moartea lui Dumnezeu” răstoarnă Bisericele care devin mormântul lui Dumnezeu. Așa cum subliniază autorul, “textul lui Nietzsche exprimă înțelesul larg răspândit al nedumeririi, îngrijorării, supărării și singurătății pe care și noi le simțim în zilele noastre.” Soluția este “urmarea căii lui Hristos cel răstignit și înviat.”

Autorul opune celor patru aspecte ce se desprind din textul lui Nietzsche, patru soluții: 1. *Cunoașterea și trăirea adâncă a creștinismului*. Autorul deplânge puțină cunoaștere a rolului creștinismului în Europa, fapt reflectat de disputele legate de menționarea sau nu a rădăcinilor creștine ale Europei în preambulul tratatului pentru o Constituție a Uniunii Europene. 2. *Redescoperirea esenței creștinismului* care este jertfa Mântuitorului pe Cruce și Învierea Lui. Ar trebui să privim lumea cu ochii lui Hristos Cel răstignit și Înviat. 3. *Reconcilierea serioasă dintre creștini*. Dezbinarea dintre creștini este considerată “una dintre sursele secularizării” În acest sens, autorul comentează: “Faptul că au avut loc războaie religioase în numele Evangheliei aproape că au forțat cultura să se depărteze de o inspirație creștină directă, cu scopul de a explora noi direcții. ... Cum ar putea Europa să-l regăsească pe Dumnezeu câtă vreme există o mărturie creștină divizată? Procesul unității creștinilor este responsabilitatea de a răspunde la rugăciunea lui Hristos: ‘Ca toți să fie una (Ioan 17:21). Răspunsul la secularizare este restabilirea pe pământ a unității creștinilor care deja există în Dumnezeu” 4. *Secularizarea trebuie abordată împreună*. Acest lucru este necesar pentru că secularizarea este o problemă comună. Mai ales Bisericele din răsăritul Europei trebuie ajutate în acest sens.

Concluzii

Textele pregătitoare ale AEE3 analizate în acest studiu s-au axat pe două mari teme: *analizarea situației creștinismului în Europa*, mai ales din perspectivă ecumenică și *abordarea fenomenului secularizării*. În urma prezentărilor de mai sus, prin intermediul cărora nădăjduim că cititorii și-au făcut o imagine destul de clară cu privire la dinamica prezentărilor pe aceste teme, considerăm că se impun următoarele concluzii:

1. Toți autorii subliniază rolul covârșitor jucat de creștinism în definirea a ceea ce noi astăzi numim Europa. Nu este mai puțin adevărat că creștinismul nu a jucat întotdeauna rolul de factor de unitate (mai ales în Apus, am adăuga noi), însă au existat mereu inițiative de unire a Europei și a Bisericilor europene în jurul credinței comune în Mântuitorul Iisus Hristos. Așadar rădăcinile Europei sunt profund creștine. Dezbaterea cu privire la consemnarea sau nu a acestui fapt într-o viitoare Constituție a Uniunii Europene pare, în acest context, total lipsită de sens. Pomenit sau nu în Constituția Uniunii Europene, creștinismul este adânc înrădăcinat în istoria europeană.

2. În definirea rolului creștinismului în Europa, considerăm că este necesară distingerea dintre rolul jucat de creștinismul răsăritean, respectiv de Ortodoxie și cel jucat de creștinismul apusean, respectiv de catolicism și protestantism. Această distincție este postulată de un trecut istoric care doar cu greu ar putea fi definit ca fiind comun. Desigur, trebuie subliniate elementele comune ale creștinismului european și încercările de găsire a unității acestuia, însă pentru acuratețea istorică pe care nu este permis să o pierdem din vedere mereu, este nevoie să ținem seama de trecutul și rolul diferit jucat de creștinism în Europa.

3. *Indiferentism religios și profunda secularizare*, prezente în Europa apuseană, dar care se răspândesc destul de repede și în răsăritul Europei, trebuie să se constituie ca un semnal de alarmă

pentru noi. Suntem convinși că avem destule de învățat din situațiile existente în Apus și că putem evita ajungerea la aceeași stare negativă, dacă vom ști să evităm greșelile lor și să prevenim răspândirea acestor fenomene printr-o strategie pastorală coerentă.

4. Creștinii Ortodocși sunt datori și responsabili față de frații lor creștini apuseni să contribuie, pe cât este posibil, la reînvierea vieții creștine a acestora. Există în acest sens exemple pozitive. În multe cazuri comunitățile din diaspora ortodoxă au dat noi impulsuri vieții religioase a creștinilor din țările unde aceștia sunt găzduiți.

Ortodoxia ecumenică dispune de un potențial ideatic și de experiență absolut necesar Europei în întregul ei. Datoria noastră ca ortodocși este să redescoperim, să aprofundăm, să înțelegem și să împărtășim și altora această comoară. Într-o Europă ce tinde spre unitate în toate aspectele ei, izolarea nu poate fi o opțiune.

Disponibilitatea de a împărtăși, oferi și ajuta alte Biserici cu experiența și ideile de care dispunem, nu exclude disponibilitatea de a fi receptivi în mod critic și cu discernământ la ideile și experiențele fraților noștri creștini europeni.